

О.М.ПАЛИВОДА канд.еко.наук, доцент, **В.П.ПЛАВАН** д-р.тех.наук, професор (Київський національний університет технологій та дизайн)
В.В. ЛІЩУК, магістр міжнародної економіки (Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України)

Перспективи створення та напрями державної підтримки регіональних кластерних ініціатив

Обоснованы возможности и перспективы создания кластера легкой промышленности в г. Киеве, изложены основные направления поддержки региональных кластерных инициатив.

Ключевые слова: легкая промышленность, кластер, региональная инициатива, экономические предпосылки, социально-экономическое развитие.

The possibility and prospects for formation of a cluster for light industry in Kiev are substantiated in the paper, the main areas of support for regional cluster initiatives are outlined.

Keywords: light industry, cluster, regional initiatives, economic preconditions, social and economic development.

Вступ

У Стратегії розвитку міста Києва до 2025 року зазначено, що «передовий досвід економічного розвитку міст – створення кластерів – центрів компетенції в галузях, яким надається пріоритет. Ці галузі дадуть суттєвий ефект – внесок до ВВП, зайнятність, інноваційність міста в міжнародному масштабі, забезпечать міжнародний бренд міста «зроблено в Києві» [1].

Варто також зазначити, що одним з ефективних шляхів вирішення завдань соціально-економічного розвитку, які визначені у Державній програмі розвитку внутрішнього виробництва і у Концепції загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року, є підтримка створення коопераційних кластерних структур, особливо у галузях, які мають експортний та імпортозаміщуючий потенціали [2-3].

Саме такою є легка промисловість, що являє собою важливий багатопрофільний та інвестиційно привабливий сектор економіки, який забезпечує зміцнення економічної і соціальної безпеки країни в цілому, збереження її статусу незалежної й суверенної індустріальної держави. Вона пов'язана з багатьма суміжними галузями і обслуговує весь господарський комплекс країни.

Дослідженню концепцій кластерів та кластерної політики присвячені наукові праці в різних країнах. Світовий досвід формування кластерів проаналізовано в працях таких іноземних авторів, як А.Маршалл, М.Портер, Т.Андерссон, К.Кетельс, Т.Харріс, Е.Ленчук, Г.Власкин та ін. Серед вітчизняних науковців над зазначеною проблемою працювали М.Войнаренко, Н.Волкова, В.Гейць, С.Соколенко, В.Федоренко та ін. У працях цих авторів досліджено проблеми управління кластерами, формування конкурентних переваг підприємствами-учасниками, а також оцінювання джерел та потенціалу кластерної взаємодії, ефективності її впливу на зростання соціально-економічних показників розвитку регіонів та країни в цілому.

Метою статті є обґрунтування можливостей та перспектив створення кластера легкої промисловості міста Києва, окреслення основних напрямів підтримки регіональних кластерних ініціатив.

Об'єкт та методи досліджень

Регіональні кластери, як об'єкт досліджень, являють собою неформальне об'єднання зусиль різних організацій для підвищення конкурентоспроможності всіх його учасників завдяки генеруванню синергетичного ефекту від коопераційної взаємодії. Ефективне функціонування кластера ґрунтується на створенні особливої комунікаційної мережі між учасниками,

що забезпечує економію на масштабі виробництва внаслідок реалізації спільних проектів у виробництві, маркетингу, логістиці, інвестиціях та впровадженні інновацій.

Пріоритетність легкої промисловості для регіональної економіки України, та Києва зокрема, визначається:

- ◆ Великою ємністю внутрішнього ринку товарів легкої промисловості (40-50 млрд. грн. щороку)
- ◆ Наявністю та можливістю нарощування експортного потенціалу
- ◆ Високим рівнем доданої вартості
- ◆ Високою швидкістю обороту капіталу
- ◆ Використанням сировини та напівфабрикатів вітчизняного виробництва
- ◆ Наявністю висококваліфікованих кадрів
- ◆ Значним потенціалом у створенні робочих місць, особливо для жінок (95,1% від загальної кількості у текстильному виробництві та виробництві одягу, 87,2% – у виробництві шкіри та виробів зі шкіри) [4]

Проте, незважаючи на важливість галузі для Києва, протягом двох десятиліть у ній спостерігалось нагромадження негативних тенденцій, які були спричинені як загальноекономічними чинниками, так і регіональною специфікою. Частка галузі у ВВП Києва нині становить 0,2 %, в обсязі промислового виробництва України легка промисловість становить менше 0,8 % при тому, що в 1991 р. цей показник сягав близько 11 % і відповідав рівню таких розвинених країн як США, Німеччина та Італія, які протягом багатьох років зберігають цей показник на рівні 8-12%. За період 2000–2012 рр. частка зайнятих працівників на підприємствах легкої промисловості Києва скоротилася в 3,8 разу (з 18,4 тис. осіб до 4,9 тис. осіб), тоді як у галузі загалом кількість працівників скоротилася лише в 1,5 разу (рис. 1).

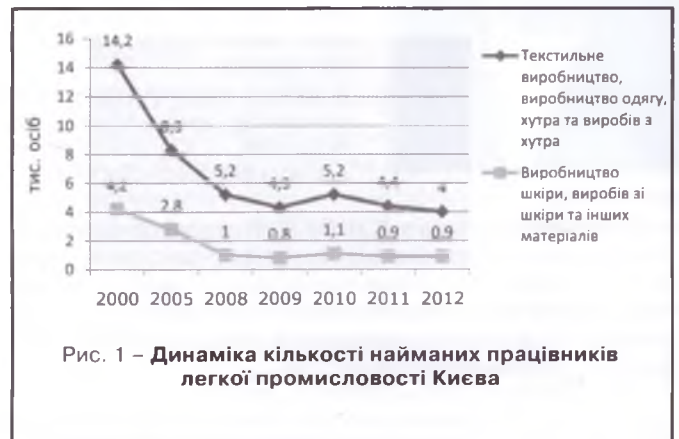

Рис. 1 – Динаміка кількості найманих працівників легкої промисловості Києва

Зазначені тенденції викликані масовим відтоком виробництва легкої промисловості за межі міста, що спричинено, по-перше, високою орендною платою за користування землею та значними комунальними платежами у Києві, по-друге, необхідністю виплачувати найманим працівникам більш високу середню заробітну плату (2494 грн. на кінець 2012 р.), порівняно з рештою регіонів країни (1790 грн. на кінець 2012 р.). Однак намітилися і позитивні тенденції, зокрема, за 2012 р. рівень виробництва продукції легкої промисловості, порівняно з іншими галузями, зріс на 19 % (рис. 2), що зумовлено дією преференцій щодо податку на прибуток підприємств галузі [5].

Основні результати дослідження

Рис. 2 – Індекси виробництва промислової продукції Києва

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку, обсяг споживання товарів легкої промисловості у світі зростає більш високими темпами, ніж приріст населення Землі. Враховуючи значну роль легкої промисловості в забезпеченні економічної і стратегічної безпеки, провідні країни світу приділяють особливу увагу розвитку даної галузі й забезпечують її істотну інвестиційну підтримку. Для України, і Києва зокрема, характерним сьогодні є задоволення зростаючого споживчого ринку переважно за рахунок імпорту (рис. 3-4). Частка одягу та білизни, вироблених з вітчизняних тканин за останні шість років скоротилася з 23,5 до 10,7 %, одягу із шкури, хутра та інших виробів з них – з 81,2 до 12 %, взуття – у 2,2 рази [5].

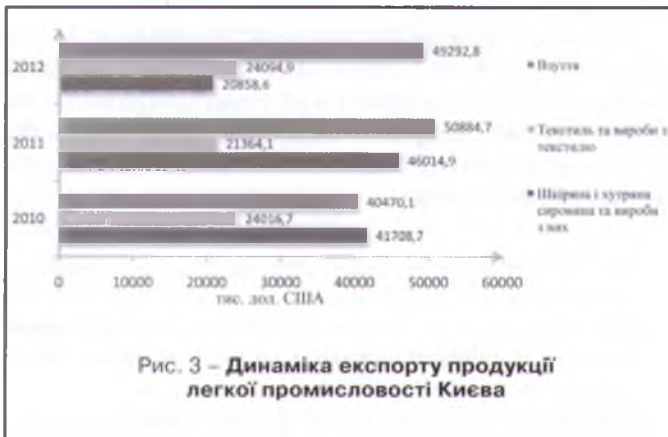

Рис. 3 – Динаміка експорту продукції легкої промисловості Києва

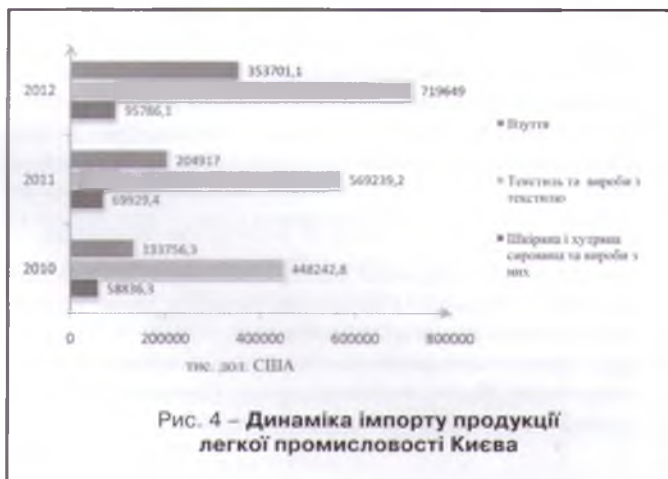

Рис. 4 – Динаміка імпорту продукції легкої промисловості Києва

Зважаючи на зазначене вище, гостро постало завдання поліпшення ситуації, що склалася в легкій промисловості Києва. До його вирішення необхідно підходити системно та з урахуванням сучасних світових тенденцій, які засвідчують переваги створення та розвитку інтеграційних форм просторової організації і саморозвитку – регіональних кластерів.

Доцільність формування кластера легкої промисловості у Києві зумовлена наявністю всіх необхідних для його ефективного функціонування передумов:

- ◆ Мережі активно діючих підприємств легкої промисловості, що утворена підприємствами різних розмірів, пов'язаних відносинами вертикальної та горизонтальної кооперації
- ◆ Забезпеченості достатньою кількістю робочої сили необхідної кваліфікації
- ◆ Достатньо високого науково-технічного потенціалу галузевої та вузівської науки
- ◆ Існування значного внутрішнього ринку споживання продукції легкої промисловості, що обумовлено застосуванням її у харчовій, медичній, машинобудівній, будівельній галузях, а також торгівлі та сфері послуг
- ◆ Експортного потенціалу підприємств, які мають відпрацьовані канали збуту в Європі, Росії, Білорусі, країнах Азії
- ◆ Достатньо розвиненої ринкової, фінансової, юридичної інфраструктури тощо

Нині кластер легкої промисловості включає таких учасників: ПАТ «Чинбар», СП «РІФ-І», ТМ «Valenta», казенне експериментальне підприємство «Укрпротез», ТОВ «Дана-мода», Український науково-дослідний інститут шкіряно-взуттєвої промисловості, Київський національний університет технологій та дизайну. Виробники ключових товарів – ПАТ «Чинбар», СП «РІФ-І», ТМ «Valenta», ТОВ «Дана-мода».

Цілями формування кластера є: збереження та розвиток орієнтованих на експорт виробництв; розширення виробництва для внутрішнього ринку; створення додаткових робочих місць; прискорення інноваційного оновлення продукції.

До переваг ключових виробників кластера належать:

- ✓ Високий рівень технічного та технологічного оснащення учасників кластера
- ✓ Сертифікація на відповідність вимог ДСТУ ISO 9001: 2001 (системи управління якістю) та ДСТУ ISO 14001: 2006 (системи екологічного керування)
- ✓ Наявність експортного потенціалу підприємств; забезпеченість кваліфікованою робочою силою
- ✓ Зручна транспортна, енергетична та складська інфраструктура
- ✓ Наявність налагоджених каналів збуту на внутрішніх та зовнішніх ринках
- ✓ Досвід партнерських відносин зі спеціалізованим вузом (КНУТД), що готує висококваліфікованих спеціалістів для підприємств кластера та здійснює науково-технічні розробки

Радою кластера розроблено стратегічні ініціативи щодо перспектив розвитку підприємств-учасників кластера легкої промисловості у Києві. Зокрема, першочергово вирішено спрямувати зусилля у таких напрямках:

- Підтримка та розширення присутності підприємств кластера на внутрішньому ринку
- Підтримка та нарощування експорту продукції підприємств кластера

- Розвиток нових продуктивних сегментів на основі використання інноваційних підходів у стратегіях, технологіях, продуктах
- Залучення до кластера нових учасників для формування коопераційної мережі відносин, що забезпечить досягнення ефектів синергії та масштабу виробництва
- Залучення інвестицій до кластера через розвиток партнерських відносин з банками та розроблення банківських продуктів, що сприяють спрощенню доступу до фінансування
- Створення кластерної асоціації
- Розвиток людського капіталу в кластері, що ґрунтується на формуванні освітніх програм відповідно до потреб кластера
- Стимулювання застосування підходів «бережного виробництва» в кластері, заснованих на спільному фінансуванні частини витрат підприємств

Проте, на заводі реалізації поставлених завдань стоять істотні проблеми, що потребують негайного поточного розв'язання. Серед них: відсутність нормативно-правового регламентування діяльності; недостатність оборотних коштів; висока орендна плата за користування земельними ділянками; недобросовісна конкуренція на внутрішньому ринку; недоступність отримання держзамовлень; надлишкові виробничі площі та високі витрати на підтримання інфраструктури; залежність від закупівлі імпортованих матеріалів, барвників, устаткування; відсутність фінансової державної підтримки.

Практика економічно розвинених країн світу показує, що успішна реалізація кластерних ініціатив можлива лише спільними зусиллями бізнесу та держави. Механізми кластерної підтримки для підвищення конкурентного потенціалу промисловості активно здійснюються як на загальнодержавному, так і місцевому рівнях влади багатьма розвиненими країнами світу [6]. Так, кластерна політика є важливою складовою національних стратегій розвитку Німеччини, Данії, Норвегії та Фінляндії, які є лідерами економічного розвитку в Європі [7]. Дослідження, проведені в країнах ЄС, показали, що інноваційна активність підприємств, які входять до кластерів, становить близько 60%, тоді як поза кластерами вона становить 40-45% [8], відіграючи таким чином роль точок інноваційного зростання в економіці країни.

Державна політика підтримки розвитку промислових кластерів має здійснюватися як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях влади. Економічна практика країн, які успішно використовують кластерну модель регіонального розвитку, показує, що загальноекономічна політика, як правило, спрямовується на розроблення та затвердження законодавчої та нормативно-правової бази; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; створення або призначення організацій, відповідальних за реалізацію кластерної політики держави; створення ефективних механізмів взаємодії промислових підприємств, науково-дослідних, освітніх організацій та органів державної влади, у тому числі через систему електронного урядування та створення он-лайн послуг; здійснення досліджень перспектив розвитку кластерів та розроблення на їхній основі кластерних програм та системи оцінювання результатів функціонування кластерів [9].

Для досягнення поставлених кластером легкої промисловості цілей та прогнозованих показників розвитку розроблено портфель пріоритетних ініціатив щодо державного сприяння місцевих органів влади кластерному розвитку Києва:

- ✿ Стимулювання внутрішнього попиту на продукцію кластера через гарантоване розміщення державних замовлень на поставку продукції для загальнодержавних та регіональних потреб на підприємствах кластера

- ✿ Підтримка конкурентоспроможності ключових виробників через механізм встановлення пільгових ставок по орендній платі за користування земельними ділянками
- ✿ Полегшення ведення підприємницької діяльності завдяки забезпеченню безперешкодного оформлення та переоформлення договорів оренди земельних ділянок
- ✿ Сприяння створенню та розвитку координаційного центру та кластерної асоціації шляхом співучасті у фінансуванні розробки концепції кластерної асоціації, проведення досліджень щодо можливостей та оптимальних варіантів реалізації спільних ініціатив учасників кластера у сферах: НДДКР, маркетингу, просування продукції на зовнішніх ринках, лобювання законодавчих ініціатив, розроблення освітніх програм, ефективнішого використання виробничих потужностей, логістичної інфраструктури, фінансування спільних проектів тощо
- ✿ Розвиток нових продуктивних сегментів через підтримку впровадження нових продуктів діючими у кластері компаніями на основі партнерської взаємодії з науковцями технічного та економічного спрямування КНУТД, участю держави у фінансуванні вагомих для кластера наукових досліджень та технологічних розробок

ВИСНОВКИ

Для формування кластера легкої промисловості у Києві є всі необхідні економічні передумови, що можуть забезпечити його ефективність та соціально-економічну успішність: наявність суміжних та допоміжних галузей, достатній ринок збуту продукції, необхідна критична концентрація активних економічних суб'єктів, розвинута ринкова інфраструктура, усвідомлення керівництвом переваг мережевих організаційних структур.

Реалізація кластерних ініціатив підприємств легкої промисловості Києва забезпечить стабільний соціально-економічний розвиток даної галузі, сприятиме розміщенню у місті повного циклу виготовлення кінцевої продукції, а також формуванню іміджу столиці як центра з виробництва, дизайну та моди.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія розвитку міста Києва до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kievcity.gov.ua/>
2. Державна програма розвитку внутрішнього виробництва від 12 вересня 2011 р. № 1130 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1130-2011-n.
3. Концепція загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року від 17 липня 2013 р. № 603-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/603-2013-p
4. Кількість працівників, їх якісний склад та оплата праці [Статистичний збірник]. – К.: Головне управління статистики у м. Києві, 2013. – с. 153
5. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2010-2012 роках. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: gorstat.kiev.ua
6. Innovation Union Scoreboard – 2011, European Commission. Режим доступу: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2011_en.pdf
7. Cluster policy in Europe/ A brief summary of cluster policies in 31 European countries. – Europe Innovation Cluster Mapping Project. – Oxford Research AS, January 2008. – 34 P.
8. Инновационно-технологический кластер стран-членов МЦНТИ (Информационный материал). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.icsti.ru/uploaded/201304/cluster.pdf>
9. Щодо державної політики підтримки розвитку інноваційних кластерів у промисловості України. Аналітична записка. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1069/>

Одержано 05.09.2013